

Никола В. ДИМИТРОВ¹

КАРАКТЕРИСТИЧНИ ПРОСТОРНО - ПОПУЛАЦИСКИ ОБЕЛЕЖЈА НА СЕЛСКИТЕ НАСЕЛБИ ВО РЕГИОНОТ НА БИТОЛА

АПСТРАКТ

Трудот претставува прилог кон проучување на просторно-популациските карактеристики на селата од регионот на поранешна Општина Битола. Ракописот, всушност е база за идните просторно-популациските анализи за потребите на новите општини кои произлегоа со новата територијална поделба од 2004 година од поранешната Општина Битола до 1996 година.

Во нашата анализа применет е принципот на научно, објективно и егзактно обработување на податоците. Доминира обработката на сите просторно-популациски детерминанти, потоа гравитациското влијание на градот Битола кон руралната средина, како и најбитните популациски, аграрни и други обележја кај руралната средина.

ABSTRACT

The work is a contribution to the study of the population and region features of the villages of the former commune of Bitola. This contribution is actually a basis for further analysis of population and area of the new communities which were a result of the last territorial division (to 1996 year) of the year 2004 of the community of Bitola.

This piece of work which is the subject of our study, applies the principle of scientific, objective and exact data processing. The analysis of all population and area determiners, the gravitation impact of the town of Bitola towards the rural settlements, the agrarian and other features of the rural environment.

¹ *Д-р на географски науки*

1. Вовед

Во последните дваесетина години како резултат на негативни економски состојби во Република Македонија, регионот на поранешна Општина Битола популациски доживува стагнација со елементи на извесна депресија. Таквата состојба предизвика деструктивни демографски односи на исклучително нискиот природен прираст - особено на наталитетот, од една, а од друга страна, процес на високо ниво на иселување, односно појава на негативно миграционо салдо.

Споменатите неколку показатели зборуваат за крупни популациски и аграрни промени кои се одвивале во изминатиот дваесетгодишен период во просторот на регионот на поранешна Општина Битола. Преку овој труд, во рамките на просторот кој ни е на располагање (преку краткиот текст, шестте табели и нивната делумна анализа), правиме напор да ги обработиме само карактеристичните просторно-популациски обележја на селските населби во регионот на Битола (се мисли на Општина Битола до 1996 година, која била просторно најголема од 1798 км² со вкупно 130 населби). Се надеваме дека презентираниите показатели се драгоцен демографски прилог и за идна обврска на опсервации и истражувања на населението во новите три општини од 2004 година (Битола, Могила и Новаци).

На овој начин користејќи го методот на компарација во истражувањето на демографските промени и на просторно-популациските обележја на селските населби, според старата до 1996 година и според новата административно-територијална поделба од 1996 и од 2004 година, може да се добијат поточни и научно поиздржани насоки за идниот демографски развој, стратегија и политика на општините кои регионално припаѓаат на Битола се предмет на популациско истражување.

2. Бројно движење на населението и домаќинствата и промени на релација селско - градско население

Анализите на населението и домаќинствата на релација рурална - урбана средина ни покажуваат дека во регионот на Битола, односно на општините што произлегле од поранешната Општина Битола се одвивале и сè уште се одвиваат динамични популациски превирања. Во прво време, популациските промени се предизвикани од силните миграциони доселувања на селско население од матичната, но и од другите соседни општини, и тоа не само кон град Битола, туку и кон пого-

лемите рамничарски села во општината. Веќе од средината на шеесеттите, а особено од седумдесеттите години следат големи популациски поместувања на емигрирање на рурално и урбано население од општината во странство. Популациската стагнација на просторот на поранешната Општина Битола која започна при крајот на осумдесеттите години, веќе во текот на деведесеттите години преоѓа во процес на депресија, а во некои рурални простори на општината (денес посебни рурални општини) навлегува кон депопулација и изумирање.

Како најголеми виновници за таквата појава се економската несигурност, политичките превирања, опаѓањето на личниот и семејниот стандард, како и низа други причини кои го обременуваат човековиот интелект за негово осознавање и опстојување во актуелниот момент. Како резултат на тоа, не само во регионот на Општина Битола, туку и во многу други општини на Република Македонија, демографското кривко ткиво беше зафатено со загрижувачки процес на рапидно намалување на природниот прираст, особено на наталитетот, потоа со вистински егзодус на младо фертилно и работоспособно население од земјата во странство, со намалување на масата на вработено население, со раслојување на домаќинствата итн.

Квантитативните показатели од Табела бр. 1 го потврдуваат претходното и даваат приближна слика за состојбата врз севкупниот развој на населението во просторот на општината. Податоците говорат дека во регионот на поранешната Општина Битола се одвивале најразлични демографски процеси во изминатите години, како кај вкупното така и кај градското и селското население. Просторното прегрупирање на населението е мошне евидентно од руралната во урбаната средина, и истото се движело со учество од 65,9% рурално население, наспроти 34,1% урбано население во 1948 година, до 29,4% рурално наспроти 70,6% урбано население во 2002 година. Од податоците се гледа дека просечниот број на членови во домаќинствата за двете средини во континуитет се намалува од 5 на 3 члена во домаќинство. Сето тоа е резултат на нискиот природен прираст кој само за периодот 1994-2002 година се намалил од +2,5%, на -2% и негативна средна стапка на миграционо салдо од -12,8%. Според тоа, очигледно е дека просторот на регионот на Битола опфатен е со интензивен процес на демографска депресија.

Табела број 1 - Промени во бројот на населението, домаќинствата, просечниот број на членови во домаќинствата, по категории на население во Општина Битола, гледано според пописите од 1948 до 2002 година (1;-2;-3;-4;-5;-6;-7)

Година на попис и проценти	НАСЕЛЕНИЕ			ДОМАЌИНСТВА					
	Вкупно	од тоа		Вкупно	Просечен број на членови	Градски	Просечен број на членови	Селски	Просечен број на членови
		Градско	Селско						
1948	90295	30761	59534	17871	5.06	8401	3.67	9470	6.28
%	100	34.1	65.9	100	/	47	/	53	/
1953	102907	37564	65343	20305	5.07	9811	3.83	10494	6.22
%	100	36.5	63.5	100	/	48.3	/	51.7	/
1961	111581	49001	62580	23012	4.85	12357	3.97	10655	5.87
%	100	43.9	56.1	100	/	53.7	/	46.3	/
1971	124512	65035	59477	26971	4.62	16079	4.05	10892	5.46
%	100	52.2	47.8	100	/	59.6	/	35.8	/
1981	137636	78507	59129	30796	4.47	19766	3.98	11032	5.35
%	100	57.0	43.0	100	/	64.2	/	35.8	/
1991	124003	84002	40001	33410	3.72	23415	3.58	9995	4.00
%	100	67.7	32.3	100	/	70.1	/	29.9	/
1994	108203	77464	30739	31791	3.40	23040	3.36	8750	3.51
%	100	71.6	28.4	100	/	72.5	/	27.5	/
2002	105644	74550	31094	31918	3.31	23010	3.24	8908	3.49
%	100	70.6	29.4	100	/	72.1	/	27.9	/

3. Процеси и промени во диференцирање на селата по големина

Внатрешното преразместување на населението особено на релација село-град предизвика прегрупирање на селата по големина и создавање на нова хиерархија во мрежата на населби.

Настанатите промени во мрежата на населби имплицира деструктивни дејствувања врз руралната средина, и тоа како врз популационата маса, така и врз економската ангажираност на истата, при што одделни рурални подрачја се зафатени со активен процес на депопулација и деаграризација.

Од табелата бр.2 воопштено за диференцираноста на селата по големина можат да се изведат следните заклучоци:

а) Бројот на малите села до 300 жители, во разгледуваниот временски интервал се наголемил од 42 села во 1961 година на 87 села во 2002 година, односно за околу 2,1 пати, или од 32,5% на 67,4% учество во вкупниот број на селски населби во регионот на Битола. Бројот на жители и домаќинства се зголемил поради зголемениот број села, додека пак опаднал просечниот број на членови во домаќинство. Овие процеси се резултат на активниот процес на депопулација проследен и со интензивна деаграризација. Ова јасно ни зборува дека малите села биле и се уште се зафатени со силен процес на популациско слабење со тенденција до конечено-дефинитивно раселување. Во контекст на тоа говори и зголемениот број на раселени села од 2 во 1961 година на 15 села во 2002 година, како и зголемениот број на села кои се пред раселување (12 населби имаат до 10 жители).

б) Средните села од 301 до 800 жители се намалиле од 62 во 1961 година на 19 села во 2002 година, односно намалување за 3,2 пати, или од 48,1% на 14,7% учество во вкупниот број селски населби во регионот на поранешната Општина Битола. Како резултат на емиграциони процеси и нискиот природен прираст кај овие села регистрираме процес на намалување на бројот на жители за 72%, на домаќинствата за 55,5% и на просечниот број на членови во домаќинство од 5,8 на 3,6 члена. Ова јасно ни зборува за интензивниот процес на намалување на популацијата и раслојување на домаќинствата. Показателите за земјоделските површини ни покажуваат дека овие села располагаат со голема резерва на аграрно земиште кое за жал слабо се користи.

в) Во процесот на диференцирање на селските населби не се заобиколены ниту големите села со над 801 жител. Овие села во набљудуваниот интервал се намалиле од 21 населба во 1961 година на 8 населби во 2002 година, односно намалување од 2,6 пати, или од 16,3 % на 6,2% учество во вкупниот број селски населби во регионот на Битола. Од демографските податоци изнесени во табелата, за големите села се забележува извесно зацврстување како рурални центри со просек од 1150 на 1680 жители по населба. Меѓутоа, овие села, гледано според бројот на домаќинства и просечниот број на членови во домаќинство (од 3,6 члена) не претставуваат јаки земјоделски заедници за развој на аграрот во целина.

Табела број 2 - Процеси и промени во бројот и големината на населението, број на население, домаќинства и просечен број на членови во домаќинство во Општина Битола, за периодот 1961 - 2002 година (без град Битола) (1;-6;-7)

Големина на селата	1961				2002				Земјоделски површини во ха.			
	број на села	Население	домаќинства	член во дома	број на села	Население	Домаќинства	член во дома	1961		2002	
									Вкупна Површина	Обработливо земјиште	Вкупна Површина	Обработливо земјиште
Раселени села	4	/	/	/	15	/	/	/	2427.1	666.8	13179.2	4878.6
%	3.1	/	/	/	11.63	/	/	/	1.4	0.9	7.4	6.7
Мали села	42	8647	1658	5.2	87	9540	2944	3.2	69957.2	20784.2	126981.4	44760.6
%	32.5	13.8	15.6	/	67.44	30.7	33.0	/	39.4	28.4	71.6	61.3
Средни села	62	29771	5094	5.8	19	8102	2268	3.6	77344.1	33350.2	28400.7	16892.4
%	48.1	47.6	47.8	/	14.73	26.1	25.5	/	43.6	45.7	16.0	23.1
Големи села	21	24162	3903	6.2	8	13452	3696	3.6	27730.8	18254.5	8898.0	6524.7
%	16.3	38.6	36.6	/	6.20	43.2	41.5	/	15.6	25.0	5.0	8.9
ВКУ ПНО	129	62580	10655	5.9	129	31094	8908	3.5	177459.3	73056.3	177459.3	73056.3
%	100	100	100	/	100	100	100	/	100	100	100	100

4. Разместеност на селата во однос на просторните детерминанти

Во конкретниот случај разместеноста на населените населби го третираме според следните просторни детерминанти: положба на селата во регионот на поранешната Општина Битола во однос на надмор-

ската височина, во однос на орографските услови, во однос на сообраќајната мрежа и гравитациската разместеност на селата во однос на централното место, односно град Битола.

4.1 Положба на селата во однос на надморската височина

Во однос на оваа просторна детерминанта постојат карактеристични соодноси на територијална разместеност на селата и популацијата во битолско. Така, поделбата на населбите според орографските услови е направена врз основа на надморската височина, односно хипсометрискиот метод. Така, во просторот на битолско среќаваме села кои лежат на надморска височина до 600 метри, потоа од 601 до 800 м., па од 801 до 1000 м., и села кои лежат над 1001 метри надморска височина.

а) Висинската зона до 600 м.н.в. Според податоците изнесени во Табела бр. 3 се гледа дека бројот на овие села изнесува 42 односно 40 селска населба (во 2002 година) или учество од околу 34,5% од вкупниот број населби. Во оваа зона намален е бројот на жители (за 33%), а како резултат на раслојување бројот на домаќинства незначително пораснал, за разлика од просечниот број на членови по домаќинство кој бележи намалување од 6,4 на 3,7 члена во домаќинство. Ваквата состојба предизвикува намалување на земјоделската активност и зголемување на површините кои не се обработуваат.

б) Висинската зона од 601 до 800 м.н.в. располага со 49 односно 44 села или 37,8% (во 2002 г.) од вкупниот број населби. Иако оваа зона имала апсолутно најголема концентрација на население во 1961 година, како резултат на емиграциони движења, и низок природен прираст, до 2002 година изгубила 13.360 лица или 52% од своето население, 15,5% од домаќинствата, а просечниот број на членови во домаќинство се намалил од 6,0 на 3,4 члена. Селата од оваа зона се села со рамничарско-ридски карактер на протегање кој овозможува добро користење на двете различни орографски површини и претставува погодна зона за комбиниран развој на земјоделство. Меѓутоа, негативните демографски процеси укажуваат на спротивното, дека развојот на земјоделството зависи од човечкиот фактор, кој за жал од државата не добива никакви бенефиции и стимулација.

Табела бр. 3 - Процеси и промени на населението села според надморската височина, бројот на население, домаќинства и земјоделски површини за Општина Бишпа, во периодот 1961-2002 година (без град Бишпа) (1;-6;-7)

Висински зони во метри	Број на села		НАСЕ- ЛЕНИЕ		ДОМАЌИ НСТВА		Земјоделски површини	
	1961	2002	1961	2002	1961	2002	Вкупна површина во ха	Обработ- ливо земјиште во ха
до 600 м.	42	40	23066	15354	3576	4184	50704.0	33566.3
%	33.6	34.5	36.8	49.4	33.6	47.0	28.6	46.0
601-800	49	44	25651	12291	4240	3581	61813.8	26539.4
%	39.2	37.8	41	39.5	39.8	40.2	34.8	36.3
801-1000	24	22	9624	2430	1961	796	44583.5	9373.6
%	19.2	20.2	15.4	7.8	18.4	8.9	25.1	12.8
над 1001 м.	10	8	4239	1019	878	347	20358.0	3577.0
%	8	7.5	6.8	3.3	8.2	3.9	11.5	4.9
ВКУПНО	125	114	62580	31094	10655	8908	177459.3	73056.3
%	100	100	100	100	100	100	100	100

в) Висинската зона од 801 до 1000 м.н.в. располага со 24, односно 22 селски населби или 20,2% од вкупниот број на села. Показателите зборуваат дека оваа зона е зона со ридско-планински карактер која е зафатена со процес на интензивна депопулација-намалување бројот на жители за 79,6%, на домаќинствата за 67,2%, што резултира со раслојување на домаќинствата, со просек од 3 члена во домаќинство. Во прилог на споменатото се и показателите за земјоделските површини, преку кои се потврдува и активниот процес на деаграризација во оваа зона.

г) Висинска зона од над 1001 м.н.в. располага со 10 односно 8 села (во 2002 година) или 7,5% од вкупниот број на села. Според местоположбата и разместеноста на атарите се гледа дека овие населби се карактеристични планински села. Оваа зона е најзафатена со процес на депопулација на бројот на жителите (за 76%) и раслојување на домаќинствата. Во овие села речиси низ целиот период присутен е процесот на иселување на цели домаќинства, а тие што денес останале, воглавно се старечки домаќинства. Според тоа, активната депопулаци-

ја проследена е и со активен процес на деаграризација, кои заедно водат кон целосно раселување на селата.

4.2 Положба на селата во однос на орографските услови

Анализите на податоците од наведената табела бр. 4 даваат можност да се изведат повеќе заклучоци за населбите според орографските услови, односно разместеност на населените населби во рамничарската, ридската и планинската зона.

а) Во рамничарската зона од регионот на поранешна Општина Битола располага со 47 односно 46 села (во 2002 година) или 40,4% од вкупниот број на села. Од податоците изнесени во табелата, генерално би заокружиле, дека и покрај поволните аграрни, просторни, сообраќајни, гравитациски и други услови, од оваа зона се забележува иселување на населението (намалување за 31%), раслојување на домаќинствата од 6,4 на 3,6 члена. Податоците за земјоделските површини покажуваат, дека селата во рамничарската зона располагаат со 51% од вкупното обработливо земјиште кое не е доволно аграрно искористено.

б) Во ридската зона се распоредени 64 односно 57 селски населби или 50% од вкупниот број на села во општината. Оваа зона истовремено завзема и најголема површина во рамките на територијата на регионот на Битола. Поради миграциони процеси бројот на жители во оваа зона рапидно се намалил за 64,9%, а со тоа и бројот на домаќинствата за 40,6%, како и просечниот број на членови во истите од 5,5 на 3,2 члена. Податоците покажуваат дека во оваа зона сè уште се одвива интензивен процес на напуштање на младото работоспособно население, како поради вработување така и поради школување-студирање. Активен е процесот на иселување на цели домаќинства, токму поради тоа, во оваа зона, со намалувањето на сите популациски параметри, најинтензивен е процесот на трансформација на селата од аграрно активни во пасивни села, со недоволна популација и процес на ригиден аграр.

в) Бројот на населби во планинската зона изнесува 14 односно 11 села или 9,6% од вкупниот број на села. Во оваа зона во последните неколку децении забележани се иселувања на цели домаќинства, така што денес во овие села преовладуваат домаќинства со помал број на членови и старечки домаќинства. Јасно е дека оваа зона која своето население го намалило за 73,4%, домаќинствата за 56% и просечниот

број членови во домаќинство од 5,3 на 3,2 се наоѓа во популациски и аграрно критична состојба во која е започната фазата на целосно изумирање на веќе старечкото население, а со тоа и на земјоделството како примарна дејност.

Табела број 4 - Положба на населениите села според орографските услови население, домаќинства и земјоделски површини за Општина Бишопска, во периодот 1961-2002 година (без град Бишопска) (1;-6;-7)

Орографски услови	Број на села		НАСЕЛЕНИЕ		ДОМАЌИНСТВА		Земјоделски површини	
	1961	2002	1961	2002	1961	2002	Вкупна површина во ха	Обработливо земјиште во ха
Рамничарски	47	46	27972	19263	4356	5274	49755.1	37605.3
%	37.6	40.4	44.7	62.0	40.9	59.2	28.0	51.5
Ридски	64	57	30976	10866	5621	3336	102238.0	31444.6
%	51.2	50.0	49.5	34.9	52.7	37.5	57.6	43.0
Планински	14	11	3632	965	678	298	25466.2	4006.4
%	11.2	9.6	5.8	3.1	6.4	3.3	14.4	5.5
ВКУПНО	125	114	62580	31094	10655	8908	177459.3	73056.3
%	100	100	100	100	100	100	100	100

*/Во земјоделските површини пресметани се и површините на населените села

4.3. Просторна разместеност на селата во однос на сообраќајната мрежа

Каков е територијалниот сооднос на селските населби со сообраќајната мрежа и како тоа се одразува врз популацискиот развој, може да се проследи од табелата бр. 5, во која селата во однос на положбата на магистрални и асфалтирани регионални патишта ги групираме, како: села на пат, потоа на села кои се оддалечени од патот до

5 км., па од 5 до 10 км., и села кои од главните сообраќајници се оддалечени над 10 километри.

а) Групата на села кои се наоѓаат на магистрални и регионални патни правци ја чинат 17 населби или 14,9% од вкупниот број села. Останатите показатели несомнено укажуваат на извесно деструктивно дејство врз намалување на популацијата за 18,6% со што овие села и покрај одличната сообраќајна положба, сепак пополека се претвораат во слаби аграрни работни единици.

б) Во зоната до 5 км. оддалеченост од главната патна мрежа има најголем број на села и тоа 57, односно 54 села (во 2002 година) или 47,4% од вкупниот број на села во општината. Во нив е и најголемо намалувањето на бројот на жителите за 49,1%, домаќинствата и слично. Останатите показатели укажуваат на активен процес на емиграција на цели домаќинства, како и процес на внатрешно делење на домаќинствата како работни заедници. Оваа зона на села има голема резерва на обработливо земјиште, а мала концентрација на население, што од своја страна иницира на идна валоризација на просторот.

в) Во зоната од 5 - 10 км. оддалеченост од патната мрежа се наоѓаат 31 односно 24 села или 21,0% од вкупниот број на села. Овие села се зафатени со процес на емиграција, па така, бројот на населението (за 63,7%) како и сите останати демографски параметри се во постојано намалување. Тоа резултира со раселување на 7 села од оваа зона. Податоците за земјоделските површини зборуваат и за активен процес на деаграризација.

г) Во последната зона од над 10 км оддалеченост има 21 односно 19 села или 16,7% од вкупниот број на села. Овие села длабоко се зафатени со активен процес на депопулација (намалување за 79,7%) и деаграризација. Селата од оваа зона се типичен пример на пропорционалност на релација, поголема оддалеченост - поголем интензитет на депопулација и деаграризација. И уште нешто, во овој момент, иселувањата во оваа зона не се доминантни, туку напротив, поради стационарноста на мали домаќинствата со мал број на членови, како и на старо население кое по природен пат изумира, прашање е, за колкав временски период населението од овие простори целосно ќе исчезне.

Табела бр. 5 - Процеси и промени на просторната разместеност на населениите села во однос на патната мрежа во Оштина Битола, во периодот 1961-2002 г. (без град Битола) (1;-6;-7;-8)

Оддалеченост во км во однос на регионалната патна мрежа	Број на села		НАСЕЛЕНИЕ		ДОМАКИНСТВА		Земјоделски површини	
	1961	2002	1961	2002	1961	2002	Вкупна површина во ха	Обработливо земјиште во ха
На пат	17	17	10485	8537	1814	2422	32027.8	14127.6
%	13.6	14.9	16.8	27.5	17.0	27.2	18.0	19.4
до 5 км.	57	54	33459	17040	5879	4919	71395.3	32059.1
%	45.6	47.4	53.5	54.8	55.1	55.2	40.2	43.9
5-10	31	24	10906	3953	1696	1111	33139.8	15946.6
%	24.8	21.0	17.4	12.7	15.9	12.5	18.7	21.8
над 10км	20	19	7730	1564	1266	456	40986.4	10923.0
%	16.0	16.7	12.3	5.0	12.0	5.1	23.1	14.9
ВКУПНО	125	114	62580	31094	10655	8908	177459.3	73056.3
%	100	100	100	100	100	100	100	100

4.4 Гравитациона разместеност на селата во однос на централното место

Мошне значајна просторна детерминанта има централното место, односно град Битола, кој има огромно влијание врз ширењето на урбаните процеси кон руралната мрежа на населби, но и обратно, дејството на руралната мрежа на населби врз развитокот на градот. Токму ваквите интеракциски односи на централното место и опкружувањето се битни елементи при интегралното просторно планирање на регионот кој гравитира кон град Битола.

Регионално географската местоположба на Битола условува погодна гравитациона централизација кон запад, а помалку кон југ и север, а крајно неповолна кон исток, односно кон селските населби на Мариово. Имено, постојната сообраќајна мрежа е таа која детерминира зонално погодна гравитациона влијание кон запад, делумно кон север и југ, а неповолно кон исток, односно кон значително пооддалечените селски населби.

Функционалниот развиток на градот денес дава разни можности за секојдневно користење на сообраќајна поврзаност не само до нај-

блиските села, туку и до оние кои се пооддалечени, при што се формира режим на дневна миграција на работната сила, ученици и студенти. Ова пак од своја страна предизвика и дисперзија на мали стопански субјекти во руралната средина, што пак од своја страна иницира квалитет во опкружувањето и во хиерархиската синхронизација на населбите. Тоа значи дека најоддалечените селски населби од градот и понатаму се препуштени на стихийно дејствување на законитостите на автохтониот развиток.

Просторно-популациските карактеристики на селата во однос на централната населба-град Битола се анализирани преку зоните на оддалеченост, и тоа: до 5 км., од 5-10 км., од 10-15 км., од 15-20 км., од 20-25 км., и над 25 км., се дадени во табела бр. 6.

а) Во првата зона на оддалеченост до 5 км., или позната како непосредна, дневна зона на гравитациско влијание на градот, се наоѓаат 13 села, односно 11,4% од вкупниот број на села во регионот на Битола. Оваа зона, гледано според популацијата забележува тренд на наголемување што покажува релативна стабилност на населението, со вкупно учество на сконцентрираност на руралното население од 38,6%. Тоа го потврдува и бројното движење на населението со пораст од 44% и на домаќинствата од 95%. Од аграрните податоци се гледа дека оваа зона има значителни аграрни површини, меѓутоа и покрај малите обработливи површини во просек од 1,5 хектари на домаќинство, нивната искористеност не е максимална и тоа поради присуството на мали семејни работни заедници (просекот на членови по домаќинство се намалил од 4,8 на 3,6 члена).

б) Во зоната од 5-10 км., се сместени 21 односно 20 селска населба (во 2002 година) или 17,6% од вкупниот број населби во регионот на поранешната Општината Битола. Веќе од оваа просторна зона, за периодот 1961/2002 година регистрираме намалување на населението за 38,3%. Тоа значи дека од оваа зона па натаму се повидлива е нестабилноста на населението. Од аграрните показатели се гледа дека оваа зона има недоволна аграрна густина и значителни резерви на аграрни површини.

в) Во зоната од 10-15 км. се сместени 21 односно 19 села или 16,7% од вкупниот број население во општината. Како резултат на емиграциските процеси населението се намалило за 68,1%. Од оваа зона па натаму започнува сè помало гравитациско влијание на град Битола. Додека пак од аграрните податоци се забележува започнат процес на тивка деаграризација.

Табела број 6-Процеси и промени на населението села во Оштина Битола во однос на централното место-град Битола, во периодот 1961-2002 година (1;-6;-7;-8)

Оддалеченост од централното место во км	Број на села		НАСЕЛЕНИЕ		ДОМАЌИНСТВА		Земјоделски површини*	
	1961	2002	1961	2002	1961	2002	Вкупна површина во ха	Обработливо Земјиште во ха
до 5 км.	13	13	8317	12010	1719	3355	10638.	5225.6
%	10.4	11.4	13.3	38.6	16.1	37.7	6.0	7.1
5-10	21	20	11894	7332	1901	2032	25918.0	12868.0
%	16.8	17.6	19.0	23.6	17.8	22.8	14.6	17.6
10-15	21	19	11809	3851	2075	1105	25840.1	13734.2
%	16.8	16.7	18.9	12.4	19.5	12.4	14.5	18.8
15-20	33	28	14962	4540	2419	1322	39401.6	18026.7
%	26.4	24.5	23.9	14.6	22.7	14.8	22.2	24.7
20-25	13	12	5356	1821	838	553	14632.1	8294.8
%	10.4	10.5	8.5	5.8	7.9	6.2	8.2	11.4
над 25 км.	24	22	10242	1540	1703	541	61028.8	14907.0
%	19.2	19.3	16.4	5.0	16.0	6.1	34.5	20.4
ВКУПНО	125	114	62580	31094	10655	8908	177459.3	73056.3
%	100	100	100	100	100	100	100	100

*/ Во земјоделските површини пресметани се и површините на населените села

г) Во зоната од 15-20 км. се сместени најголем број на населби 33 односно 28 села или 24,5% од вкупниот број села во регионот на Битола. Во нив, за целиот набљудуван период се случувале различни емиграциони процеси кои резултирале со намалување на популацијата за 69,6% и на домаќинствата за 45,3%. Оваа зона е зафатена со извесен степен на механичка, но и на природна депопулација (низок наталитет), што пак, од друга страна резултира со големо раслојување на членовите во домаќинствата од 6,2 на 3,4 члена и со активен процес на деаграризација.

д) Во зоната од 20-25 км. се сместени 13, односно 12 села или 10,5% од вкупниот број на населби во регионот. Тоа е зона каде процесот на депопулација (намалување на населението за 66%) и големото

раслојување на домаќинствата започнал дури пред три децении. Податоците за аграрните површини потврдуваат дека оваа зона длабоко е навлезена во деаграризација пратена со деградација на просторот.

ѓ) Најоддалечената зона од над 25 км. од градот, располага со 24 односно 22 села или 19,3% од вкупниот број на села во регионот на поранешна Општина Битола. Видливо е дека оваа зона се наоѓа во фаза на тотална депопулација (намалување на населението за 85%). Имајќи ја предвид структурата на многубројните старечки домаќинства, може да се констатира дека оваа зона е движи кон целосно раселување или изумирање на населението, односно деградација на просторот или простор без население. За иронијата да биде поголема, токму во оваа зона се наоѓаат 34,5% од вкупните земјоделски површини и 20,4% од вкупното обработливо земјиште на просторот од регионот на поранешна Општина Битола.

5. Заклучок

Општина Битола во последните дваесетина години бележи извесна стагнација на своето население. Во речиси сите просторно-демографски параметри кои ги обработивме забележуваме интензивен процес на раслојување на домаќинствата, опаѓање на бројот на населението, опаѓање на аграрното население, напуштање на обработливото земјиште, замирање на индивидуалниот аграр, замирање на сточарската дејност, потоа појава на активна депопулација проследена со деаграризација, а кај одделни зони и на целосна деградација на човекот и неговата активност. Голем е бројот на села, кои и покрај повољните услови за развој, поради интензивната емиграција на младо и работоспособно население, како и на цели домаќинства, се доведени на работ на егзистенција, а некои и на географското постоење.

Со новата територијална поделба од 1996 година Општина Битола се подели на 9 посебни општини, од кои осум се рурални, а од 2004 година на 3 општини од кои 2 се рурални. Токму, овие емпириски податоци можат да послужат за идни научни сондажи кај новите општини. Заедницата, Република Македонија, па и регионот околу Општина Битола, мора, преку адекватна демографска политика брзо да изнајди решенија да го стимулира наталитетот, да спроведе политика за забрзан економски развој, да ја спречи емиграцијата, да изготви национален демографски и аграрен „Нов курс“, „Нов правец“ за спас на нацијата, кој ќе резултира со ревитализирање на одделни рурални населби, подрачја,

региони, општини, во кои ќе се иницира продолжување на животот и стопанскиот развој воопшто.

6. Литература

- [1] ЗСНРМ.(1962): Население и домаќинства во НР Македонија по населби (Според пописите од 1948, 1953 и 1961 година), Скопје.
- [2] РЗС.(1971): Први резултати од пописот на населението и становите во 1971 година - по населби - Статистички преглед 17, Скопје.
- [3] РЗС.(1981): Први резултати од пописот на населението, домаќинствата и становите во 1981 година - по општини и населени места - Статистички преглед 115, Скопје.
- [4] РЗС.(1991): Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во 1991 година - по општини и населени места - Статистички преглед 208, Скопје.
- [5] РЗС.(1997): Попис на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Република Македонија, 1994 година - Документација од пописот 1994 - Книга В, Скопје.
- [6] РЗС.(2004): Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002 година - Дефинитивни податоци- Книга Ц, Скопје.
- [7] РГУ. (1982): СР Македонија низ катастарска евиденција, Скопје.
- [8] ВГИ. Топографски карти, размер 1:50.000, секција - Битола 1,2,3,4, Прилеп 1,2,3,4, Лерин 1 и 2, Кајмакчалан 1 и 2, Београд 1966 - дополнети 1971 година